

مدل سازی ابعاد مؤثر بر کیفیت زندگی در مناطق شهری زاهدان

سعیده سلیمی راد^۱، مریم کریمیان بستانی^۲، محمودرضا انوری^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۱۰

از صفحه ۵۷ تا ۸۰

پژوهشنامه جغرافیای نظامی

سال نهم، شماره سی و پنجم، پاییز ۱۴۰۰

چکیده

جهان امروز شاهد جهشی بلند به سوی زندگی هر چه بهتر و باکیفیت تر است و تلاش برای ارتقای کیفیت زندگی شهری دغدغه اصلی صاحب نظران است. در این مسیر، توجه به شهرها به عنوان مراکز که گرداننده اصلی این جریان هستند، اهمیت بسیاری دارد. کیفیت زندگی یک مفهوم پیچیده، چندبعدی، نسبی و متأثر از زمان و مکان و ارزش های فردی و اجتماعی است که با اهداف متفاوت در پژوهش های مختلف بکار برده می شود. ماهیت پژوهش از نوع کاربردی و از نظر روش توصیفی-تحلیلی است که اطلاعات و داده ها به روش های اسنادی و پیمایشی جمع آوری شده است. جامعه آماری شامل (۵۹۲۹۶۸) نفر از شهروندان بودند که با استفاده از فرمول کوکران تعداد (۴۰۰) نفر به عنوان نمونه انتخاب و به صورت تصادفی ساده بررسی شدند. پردازش اطلاعات با نرم افزار «اس پی اس اس»^۴ و تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از پرسش نامه با آزمون تی تک نمونه ای و روش معادلات ساختاری و نرم افزار «آموس»^۵ انجام شد. بر اساس نتایج به دست آمده مشخص شد که کیفیت زندگی در مناطق پنج گانه شهر زاهدان وضعیت نامطلوبی دارد. در این زمینه، منطقه یک در وضعیت مطلوب تری نسبت به مناطق دیگر قرار داشت و منطقه چهار دارای پایین ترین سطح از کیفیت زندگی در مناطق پنج گانه مورد مطالعه بود. برای شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در شهر زاهدان از مدل معادلات ساختاری در نرم افزار «آموس» بهره گرفته شد و نتایج برای بعد کالبدی برابر (۰/۹۶)، بعد اقتصادی برابر (۰/۹۱)، بعد زیست محیطی برابر (۰/۸۸) و بعد اجتماعی برابر (۰/۷۸) به دست آمد که مبین این امر بوده که تأثیر بعد کالبدی و اقتصادی بیشتر از ابعاد زیست محیطی و اجتماعی بوده است.

کلیدواژه ها: کیفیت زندگی، مدل سازی، شهر زاهدان.

۱- دانشجوی دکتری گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد، زاهدان، ایران.

۲- استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، (نویسنده مسئول)،
Maryamkarimiyani1@gmail.com

۳- استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.

4 -SPSS.

5 - Amos.

بیان مسئله

شهر به عنوان بستر زیست انسان شهرنشین، نیازمند استانداردهایی است که در یک نگاه می‌توان آن را استانداردهای کیفیت زندگی نامید (قنبری و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۶۷). شهرنشینی پدیده مداومی است که امروزه بیش از (۵۰) درصد جمعیت جهان در شهرها تمرکز دارند؛ بنابراین، شهر نقش اساسی در رشد و توسعه اقتصادی منطقه ایفا می‌کند. این مراکز هم‌زمان بیکاری، آموزش پیشرفته و خدمات شهری و فناوری و نوآوری ارائه می‌دهد. کیفیت زندگی یک مفهوم پیچیده، چندبعدی، نسبی متأثر از زمان و مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است که با اهداف متفاوت در پژوهش‌های مختلف بکار برده می‌شود (احدنژاد و نجفی، ۱۳۹۴، ص ۲). بهبود کیفیت زندگی در هر جامعه‌ای، یکی از مهم‌ترین اهداف سیاست‌های عمومی آن جامعه است (قدمی و معتمد، ۱۳۹۲، ص ۳۴). «دیوید فیلیپس» در تعریفی جامع کیفیت زندگی را در ابعاد فردی و جمعی بررسی می‌کند که در سطح فردی مؤلفه‌های عینی و ذهنی را شامل می‌شود (زیاری و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۳). کیفیت محیط زیست شهری مفهومی پیچیده و چندبعدی است که به عوامل انسانی و طبیعی بستگی دارد؛ این مفهوم از تأثیر عوامل مختلف و به هم پیوسته از جمله جزایر حرارتی، توزیع پوشش گیاهی، تراکم ساختمان‌ها، شکل آن‌ها، آلودگی هوا و شرایط اجتماعی تشکیل شده است (نیکول و ونگ^۱، ۱۳۹۷، ص ۲۵۳). امروزه مفهوم کیفیت زندگی به خاطر آن که به ابعاد مختلف زندگی بشری مرتبط می‌شود، تبدیل به یکی از متغیرهای کلیدی برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در مقیاس‌های مختلف تصمیم‌گیری شده است (شریف زادگان و قانونی، ۱۳۹۶، ص ۱۹۰). کیفیت زندگی محصول تاریخی نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است و نمی‌توان آن را مجزا از ساختارهای فوق تبیین کرد؛ بنابراین، مفهوم کیفیت زندگی یک متغیر مرکب است و وضعیت آن به سطح توسعه‌یافتگی جوامع بستگی دارد و می‌توان آن را با طراحی و تدوین شاخص‌هایی، تعریف و اجرا کرد (سالاری سردری و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۵۴).

کیفیت‌زندگی شهرها طی دهه‌های اخیر به‌طور فزاینده‌ای توجه سیاست‌گذاران، مدیران و ساکنان شهرها را به خود جلب کرده است (داچی^۱، ۱۳۹۳، ص ۲). کیفیت‌زندگی شهری به‌عنوان یک مفهوم کلیدی برای تأمین نیازهای اساسی شهروندان در راستای رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی و رضایتمندی افراد و همچنین ابزاری کارآمد برای ارزیابی سیاست‌های عمومی، رتبه‌بندی مکان‌ها و پایش سیاست‌ها و راهبردهای مدیریت و برنامه‌ریزی شهری است (اسماعیلی و اشجعی، ۱۳۹۸، ص ۹۷). مفهوم کیفیت‌زندگی، مفهومی چندجانبه و چندوجهی است. با مرور پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه کیفیت‌زندگی شهری به‌وضوح دیده می‌شود که این مسئله که کیفیت‌زندگی شهری دارای اجزای مختلفی است، مورد تأیید محققان قرار گرفته است. محققان در پژوهش‌های خود بر روی کیفیت‌زندگی شهری به‌طور کلی اجزای تا حد زیادی مشابه را به‌عنوان ابعاد مختلف کیفیت‌زندگی شهری انتخاب کرده‌اند؛ ولی شاخص‌هایی که برای سنجش این اجزا در نظر گرفته‌اند، متفاوت است (لطفی، ۱۳۸۸، ص ۶۹). در شهر زاهدان، به‌عنوان مرکز استان سیستان و بلوچستان که با میزان رشد جمعیت بالا روبه‌روست؛ مشکلاتی مانند اعتیاد بالا، جرم و بزه، بالا بودن ناامنی، فقر زیاد و بیکاری، ضعف فرهنگی، افزایش مهاجرت و سکونت اقوام افغانی در مناطق، مسائل و مشکلات مدیریتی و غیره که ادامه این روند، در آینده باعث وارد آمدن آسیب‌های جدی به سلامت محیط و سلامت شهروندان خواهد شد. همچنین، با توجه به اینکه این شهر، سال‌های متمادی از فرآیند توسعه ملی و منطقه‌ای دورمانده و بهره‌ای متناسب از دستاوردهای توسعه اقتصادی-اجتماعی کشور نبرده و با توجه به شرایط خاص آن از لحاظ موقعیت جغرافیایی، قومی-قبیله‌ای، مستلزم توجه همه‌جانبه به توسعه و بهبود کیفیت‌زندگی است؛ بنابراین، شناخت کیفیت‌زندگی، تصمیم‌گیران را در درک بهتر پیچیدگی مشکلات و شناسایی پتانسیل‌های بهبود کیفیت‌زندگی در مناطق مختلف این شهر که نیازمند تلاش جدی مسئولان شهری در این زمینه است، یاری می‌کند. با توجه به مطالب بالا، این پژوهش بر آن است تا بر اساس

مدل‌سازی معادلات ساختاری و نرم‌افزار «آموس»، ابعاد مؤثر بر کیفیت‌زندگی در مناطق شهری زاهدان را بررسی و تحلیل کند. پرسش اصلی پژوهش این است که؛ اثرات کدام‌یک از مؤلفه‌های کیفیت‌زندگی در مناطق شهر زاهدان نسبت به بقیه مؤلفه‌ها بیشتر است؟

پیشینه پژوهش

جدول شماره (۱). پژوهش‌های انجام‌شده در ارتباط با کیفیت‌زندگی شهری.

پژوهشگر	سال	عنوان پژوهش	نتیجه
«ساپنا» ^۱ و همکاران	۲۰۲۰	برآورد ابعاد کیفیت‌زندگی از معیارهای الگوی فضایی شهری	نتایج نشان‌داد ساختار فضایی مناطق شهری نقش عمده‌ای در زندگی روزمره ساکنان دارد.
«ما» ^۲ و همکاران	۲۰۱۹	ارزیابی تفاوت شهری و روستایی و ادغام بر اساس کیفیت‌زندگی	در این پژوهش نتیجه گرفتند که کیفیت‌زندگی شهری و روستایی الگوهای مکانی سازگار را ارائه می‌دهد.
بحرینی و همکاران	۱۳۹۳	تبیین ماهیت رویکرد نظریه‌های طراحی شهری در «کیفیت‌زندگی شهری»	این رویکرد با شناخت و تفسیر وضعیت موجود از جنبه‌های عینی و ذهنی، فرآیندهایی را برای ارتقاء ارزش‌های زندگی شهری ارائه می‌کند.
امان‌زاده و رستگارپور	۱۳۹۴	بررسی اثربخشی فناوری اطلاعات و ارتباطات بر کیفیت‌زندگی شهری شهروندان، شهرهای استان مازندران	نتایج نشان داد که؛ فناوری اطلاعات و ارتباطات بر کیفیت‌زندگی شهری تأثیر معناداری دارد.
ضرابی و همکاران	۱۳۹۴	ارزیابی سطح رضایت شهروندان از کیفیت محیط شهری (مورد مطالعه: مناطق شهری ده‌گانه کلان‌شهر تبریز)	نتایج مطالعه نشان داد که از دیدگاه شهروندان کلان‌شهر تبریز، مناطق شهری (۲)، (۵) و (۳) این کلان‌شهر دارای محیط سکونتی با کیفیت بالا، مناطق (۶)، (۸)، (۷) و (۴) دارای محیطی زندگی با کیفیت متوسط و نهایتاً مناطق (۱) و (۱۰) این کلان‌شهر نیز دارای محیطی سکونتی با کیفیت ضعیف هستند.
ملکی و مدانلو جویباری	۱۳۹۵	سنجش و رتبه‌بندی کیفیت‌زندگی در استان مازندران با استفاده از تکنیک‌های «ای‌چی‌پی» ^۳ و «سلو» ^۴	یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد شهرستان ساری در رتبه (۱)، آمل در رتبه (۲)، بابل در رتبه (۳) و شهرستان‌های جویبار، سوادکوه و گلوگاه با اختلاف زیادی در رده‌های پایین کیفیت‌زندگی شهری در استان مازندران قرار گرفته‌اند.

1- Sapena

2-Ma

3 -AHP

4 - SAW

پژوهشگر	سال	عنوان پژوهش	نتیجه
کرکه آبادی	۱۳۹۵	مقایسه تطبیقی کیفیت زندگی شهری بر اساس شاخص های زیست محیطی (مورد مطالعه: بافت قدیم و بافت جدید شهر سمنان)	با توجه به نتایج مشخص شد که بین میزان تحصیلات و رضایتمندی از کیفیت زندگی و بین میزان درآمد و رضایتمندی از کیفیت زندگی در بافت قدیم شهر سمنان رابطه ای مثبت با شدت نسبتاً ضعیف وجود دارد.
مظفر و همکاران	۱۳۹۶	نقش هنرهای شهری در بهبود کیفیت محیط زیست شهری	نتایج نشان داد که هنرهای شهری با طیف گسترده، می توانند در سیاست های فرهنگی تأثیر گذار باشند و از طریق هویت سازی، زیباسازی، تلطیف فضاهای شهری، نشاط و سرزندگی و ... نقش مؤثری در بهبود کیفیت زندگی شهری داشته باشند.
حیدر خانی و همکاران	۱۳۹۶	بررسی نقش ابعاد حمایت اجتماعی بر رضایت از کیفیت زندگی شهری (مورد مطالعه: شهروندان شهر کرمانشاه)	نتایج پژوهش حاکی از آن است که بین میزان کل حمایت اجتماعی و ابعاد آن یعنی حمایت ارزیابانه، حمایت اطلاعاتی، حمایت عاطفی و حمایت ابزاری، با کیفیت زندگی شهری ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد.
کاظم زاده و همکاران	۱۳۹۷	ارزیابی کیفیت زندگی شهری با استفاده از سنجش اژدور و «جی ای اس» ^۱	بر اساس نتایج حاصل از مدل سازی مکانی، بخش های شمالی محدوده (منطقه ۳) از کیفیت زندگی مطلوب تری برخوردار است.
کلانتری و همکاران	۱۳۹۷	تحلیل فضایی کیفیت زندگی در کانون های جرم خیز (مورد مطالعه: بخش مرکزی شهر تهران)	نتایج پژوهش نشان دهنده این است که جرم بر کل ابعاد کیفیت زندگی محدوده مورد مطالعه تأثیر زیادی داشته است و باعث پایین آمدن سطح کیفیت زندگی در کانون های جرم خیز شده است.
اصغری زمانی و مصطفایی	۱۳۹۸	سنجش و بهینه بندی کیفیت محیط مناطق شهری در بافت میانی مناطق شهری، با استفاده از مدل «ای اچ پی» و شاخص همپوشانی وزنی، مورد مطالعه: بافت میانی شهر تبریز	یافته های حاصل از بهینه بندی بافت میانی شهر تبریز نشان می دهد که (۵/۷۷) درصد از مساحت منطقه در وضعیت نامطلوب، (۱۹/۳۸) درصد در وضعیت مطلوب و (۷۴/۸۳) درصد از مساحت منطقه در وضعیت مطلوبیت متوسط قرار دارد.
مؤیدفر و اسحاقی	۱۳۹۸	نوزایی شهری رویکردی نوین برای احیا و ارتقاء کیفیت زندگی در بافت تاریخی شهرها (مورد مطالعه: محدوده میدان امام علی (ع) شهر اصفهان و بافت پیرامون آن)	نتایج این پژوهش حاکی از آن است که مهم ترین معیار در جهت ارتقاء کیفیت زندگی، معیار اقتصادی با وزن (۰/۴۱) و در رده بعد معیار کالبدی با وزن (۰/۳۱) و در نهایت معیار اجتماعی با وزن (۰/۲۵) است.
پارسایی و همکاران	۱۳۹۹	سنجش و ارزیابی نابرابری های کیفیت زندگی در نفت شهرها (مورد مطالعه: شهر آبادان)	نتایج نشان داده که تفاوت معنی داری بین نواحی وابسته به صنعت نفت با سایر نواحی شهری آبادان در برخورداری از شاخص های کیفیت زندگی وجود دارد.
چاره جو و همکاران	۱۳۹۹	پژوهشی به تحلیل و ارزیابی رابطه حکمروایی خوب شهری و کیفیت زندگی (مورد مطالعه: محلات شهر سنندج)	نتایج پژوهش نشان داده است که از نظر آماری، یک همبستگی معنادار بین دو بعد وجود دارد و نتایج معادلات ساختاری نشان داد که میزان تأثیرات حکمروایی بر کیفیت زندگی برابر با (۰/۴۲) است که نشان دهنده تأثیر گذاری (۴۲) درصدی

پژوهشگر	سال	عنوان پژوهش	نتیجه
علی اکبری صومعه و همکاران	۱۳۹۹	ارائه مدلی برای توسعه سرمایه روان شناختی با محوریت سرمایه اجتماعی در سطح شهری در شهر کرج	حکمروانی در تبیین کیفیت زندگی است. بر اساس نتایج داده بنیاد و در شرایط علی، یکپارچگی در برابر تهدیدها و شکوفایی قابلیت های شهروندان شناسایی شد.
درویشی و همکاران	۱۴۰۰	تبیین جامعه شناختی تأثیر کیفیت زندگی بر احساس امنیت اجتماعی (نمونه موردی: کلان شهر تهران)	نتایج نشان می دهد از شش شاخص کیفیت زندگی سه شاخص مشارکت اجتماعی، احساس برابری جنسیتی و همچنین سلامت جسمانی بیشترین تأثیر را بر متغیر وابسته یعنی احساس امنیت اجتماعی در کلان شهر تهران داشته اند.
جمع بندی		طبق بررسی های انجام شده تاکنون در ارتباط با کیفیت زندگی در مناطق پنج گانه شهر زاهدان به منظور شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در این شهر با استفاده از مدل معادلات ساختاری در نرم افزار «موس» پژوهشی صورت نگرفته است.	

منبع. یافته های پژوهش، ۱۳۹۹.

مبانی نظری

کره زمین اکنون در حال تبدیل شدن به سیاره ای از شهرها است. تأثیرات مثبت شهرها به خصوص بر توسعه اقتصادی جوامع، مهم ترین دلیل تمرکز فزاینده جمعیت جهان در شهرها است. تمرکز بالای انسان ها در شهرها، فرصت های بیشتری برای تولید و مصرف، تعامل و ارتباط، یادگیری و اشتراک گذاری، پرورش تفکر خلاق، تخصصی شدن تولید و خدمات، خلق سرریز دانش و توسعه ایده ها و فناوری های نوین ایجاد می کند؛ بنابراین، شهرها عامل اصلی تحولات و پیشرفت های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، فناوری و سیاسی در جهان معاصر هستند (ژانگ^۱، ۱۳۹۵، ص ۲۴۳). شهر عالی ترین نمود تمدن بشری است که نقش بنیادینی در ایجاد زندگی خوب برای تمام شهروندان دارد؛ اما در عین حال تأکید بر ابعاد کمی رشد در بسیاری از کشورها به ویژه در کشورهای در حال توسعه منجر به دوقطبی شدن شهرها شده است. از این رو، برای حل مشکلات بشر شهرنشین و ارتقای ابعاد کیفی زندگی او مفهومی با عنوان کیفیت زندگی مطرح و مورد پژوهش قرار گرفت (لطفی و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۶۹). محققان رشته های گوناگون از جمله شهرسازی، جغرافیا، جامعه شناسی، اقتصاد، روانشناسی، علوم سیاسی، بازاریابی و مدیریت در این عرصه مشارکت داشته اند؛ اما این پژوهش ها از جنبه های متعددی مانند مقیاس

مطالعه، قلمروهای مورد استفاده و روش‌های سنجش کیفیت‌زندگی متفاوت هستند. با این وجود، تاکنون چارچوب جامعی برای مطالعه کیفیت‌زندگی به صورت یکپارچه و کل‌گرایانه و متکی بر شاخص‌های فیزیکی، مکانی و اجتماعی ارائه نشده است (کمپ و همکاران^۱، ۱۳۸۲، ص ۵). درباره کیفیت‌زندگی، پژوهش‌های بسیاری در کشورهای پیشرفته صنعتی و توسعه‌یافته به خصوص در کشورهای اروپایی و آمریکایی انجام شده و حتی سازمان ملل هم به شناسایی و معرفی شاخص‌هایی در ارتباط با کیفیت‌زندگی پرداخته که نمونه شناخته‌شده آن شاخص توسعه انسانی سازمان ملل متحد است (شاه‌حسینی و توکلی، ۱۳۹۳، ص ۱۲۸).

در حال حاضر، بخش قابل‌توجهی از دل‌مشغولی‌های مدیران اغلب جوامع انسانی را مدیریت مجموعه‌های شهری و ارائه خدمات به ساکنان این مناطق تشکیل می‌دهد. به همین دلیل، توجه بسیاری از دانشمندان و صاحب‌نظران به مفهوم کیفیت‌زندگی معطوف شد تا از این طریق تلاش‌هایی در راستای ارتقای شرایط زندگی و بهبود بخشیدن به بُعد کیفی زندگی بشر انجام گیرد (زیاری و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۱). مفهوم کیفیت‌زندگی شهری امروزه در سایه مکاتب رفاه و عدالت اجتماعی قوت گرفته و در ایران نیز از گذشته، مباحث و تلاش‌های مختلفی در زمینه افزایش کیفیت‌زندگی شهری صورت پذیرفته است (فنی و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۶۵). در واقع، کیفیت‌زندگی یک مفهوم ذهنی است که نشان‌دهنده برداشت‌های انسان‌ها از جنبه‌های مختلف محیط‌شان است (بک و استو^۲، ۱۳۹۰، ص ۵). کیفیت‌زندگی از سال (۱۹۳۰) توسط اندیشمندان رشته‌های مختلف به صورت یک موضوع میان‌رشته‌ای مورد توجه قرار گرفت (ایمان و حیدری، ۱۳۹۹، ص ۲). از ابتدای دهه (۶۰) میلادی، مفهوم کیفیت‌زندگی در کشورهای اروپایی رواج یافت (اجزاء‌شکوهی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۶۴). توجه به مفهوم کیفیت‌زندگی بعدها توسط نهادهایی همچون سازمان جهانی بهداشت و اندیشمندان رشته‌های مختلف علوم طبیعی و انسانی

1- Kamp et al

2 - Beck and stave

دنبال شد؛ مثلاً در اواخر دهه (۱۹۶۰) و اوایل دهه (۱۹۷۰) میلادی، جنبش شاخص‌های اجتماعی با تمرکز بر کیفیت زندگی به عنوان یکی از مفاهیم کلیدی شکل گرفت (شریف‌زادگان و قانونی، ۱۳۹۶، ص ۱۹۰).

«دیوید اسمیت» اولین جغرافیدانی بود که درباره کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی در جغرافیا صحبت کرد (ودایع خیری و رضایی، ۱۳۹۵، ص ۲۳۳). «ریچارد فلوریدا» از اصطلاح «مطلوبیت»^۱ برای توصیف امکانات و تسهیلات رفاهی به‌عنوان شاخصی از کیفیت زندگی شهری و محیطی (مکانی) استفاده کرده و در مطالعه خود به یک نتیجه کلی می‌رسد که مناطق پیشرو در فناوری برتر، در ضمن مناطق دارای مطلوبیت بالا نیز هستند. یکی از شاخص‌هایی که «فلوریدا» در مورد مطلوبیت و نقش آن در جذب صنایع با فناوری برتر به کار می‌برد، «شاخص ملایمت»^۲ (آرامش) است (مؤذنی و علیزاده اقدم، ۱۳۹۱، ص ۱۵۵).

«رافائل و همکارانش»^۳ کیفیت زندگی را حدی که شخص از امکانات مهم زندگی‌اش لذت می‌برد، تعریف می‌کنند، درحالی‌که گروه «ریوم»^۴ مدعی است که کیفیت زندگی عبارت است از مسائل عینی همراه با تجهیزات غیرمادی زندگی که به نحوی مطابق با ادراکات شخص در مورد سلامت، محیط زندگی، کار، خانواده و ... تعیین شده است (فرجی ملایی و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۶).

«فرانس»^۵ در نظریه ادراکی خود برای کیفیت زندگی چهار بعد اصلی خانواده، وضعیت اجتماعی و اقتصادی، وضعیت روحی و روانی و وضعیت جسمانی را مؤثر می‌داند. این چهار متغیر اصلی می‌تواند مستقلاً یا توأم با یکدیگر بر روی کیفیت زندگی تأثیرگذار باشد. البته درک فرد از کیفیت زندگی نیز می‌تواند بر هر یک از متغیرهای نامبرده تأثیر داشته باشد، به طوری که اگر درک فرد از کیفیت زندگی‌اش کاهش یابد، می‌تواند بر توانایی وی در محیط

1-Amenity

2- Coolness Index

3- Repeal et al

4- RIVM

5- Ferrans

کاری و شغلی تأثیر گذاشته و موجب نقصان شرایط اقتصادی و اجتماعی وی شود (احمدپور و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۱۱۰).

با توجه به تعاریف ارائه‌شده، می‌توان گفت مفهوم کیفیت‌زندگی، نه‌تنها در نزد محققان و صاحب‌نظران امری نسبی است، بلکه هریک از شهروندان ساکن در یک شهر یا حتی یک محله نیز تعریف متفاوت از کیفیت‌زندگی دارند، اما برای ترسیم مفهوم موضوع موردنظر شاید بتوان گفت کیفیت‌زندگی مفهومی است که چهار بعد اساسی زندگی انسان یعنی ابعاد اقتصادی، ابعاد زیست‌محیطی، ابعاد اجتماعی و در نهایت، ابعاد فرهنگی سیاسی را دربرگرفته و حد استاندارد از انتظارات فرد را تأمین کند (جنتی و خادم‌الحسینی، ۱۳۹۵، ص ۶۴). درواقع، نظریه کیفیت‌زندگی، ترویج و توسعه مفاهیم کیفیت محیط زندگی مردم است تا بهترین شیوه‌های زیستی برای آن‌ها فراهم شود (محمدی و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۸۸).

نتایج پژوهش‌های کیفیت‌زندگی می‌تواند به ارزیابی سیاست‌ها، رتبه‌بندی مکان‌ها، تدوین راهبردهای مدیریت و برنامه‌ریزی در شهر کمک کرده و درک و اولویت‌بندی مسائل اجتماع برای برنامه‌ریزان و مدیران شهری به‌منظور ارتقاء کیفیت‌زندگی شهروندان را تسهیل سازد. همچنین، یافته‌های کیفیت‌زندگی می‌تواند برای بازشناسی راهبردهای سیاسی قبلی و طراحی سیاست‌های برنامه‌ریزی آینده استفاده شود (لی^۱، ۱۳۸۷، ص ۱۲۰۷).

روش‌شناسی

روش پژوهش بر اساس هدف کاربردی و بر اساس ماهیت، تحلیلی-توصیفی است. اطلاعات به دو روش کتابخانه‌ای و پیمایشی به‌دست‌آمده است. جامعه آماری پژوهش، شهروندان مناطق شهر زاهدان به تعداد (۵۹۲۹۶۸) نفر در سال (۱۳۹۵) است. از این‌رو، جامعه نمونه این پژوهش با استفاده از تکنیک کوکران به میزان (۴۰۰) نفر تعیین شد و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی، اطلاعات لازم جمع‌آوری شد (جدول شماره ۲). پرسش‌نامه‌های گردآوری‌شده در (۴) بُعد

و (۴۴) گویه وارد نرم افزار «اس پی اس اس»^۱ شد؛ سپس در نرم افزار «آموس» گرافیک مدل ساختاری ترسیم و خروجی گرفته شد. شاخص‌های مورد استفاده در این پژوهش، شامل (۴) بعد (اقتصادی با ۸ گویه، کالبدی با ۱۳ گویه، اجتماعی با ۱۴ گویه و زیست‌محیطی با ۹ گویه) است. مدل‌یابی معادلات ساختاری، تکنیک آماری قدرتمندی است که مدل اندازه‌گیری (تحلیلی، عاملی، تأییدی) و ساختاری (رگرسیون یا تحلیل مسیر) را با یک آزمون آماری هم‌زمان ترکیب می‌کند. از طریق این فنون پژوهشگران می‌توانند ساختارهای فرضی (مدل‌ها) را رد یا انطباق آن‌ها را با داده‌ها تأیید کنند (آروین و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۸۶). در جدول شماره (۳)، پایایی متغیرهای تحقیق آورده شده است.

جدول شماره (۲). جمعیت مناطق و تعداد پرسش‌نامه هر منطقه.

منطقه	جمعیت (نفر)	تعداد پرسش‌نامه
منطقه ۱	۹۷۵۸۲	۶۶
منطقه ۲	۱۱۳۹۷۳	۷۷
منطقه ۳	۱۶۰۴۱۲	۱۰۸
منطقه ۴	۱۱۵۱۳۵	۷۸
منطقه ۵	۱۰۵۸۶۶	۷۱
مجموع	۵۹۲۹۶۸	۴۰۰

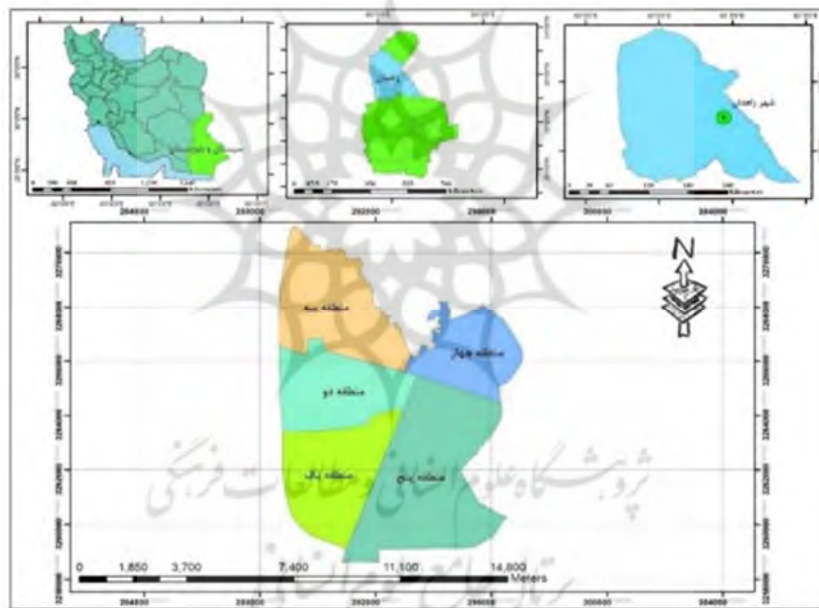
منبع. درگاه ملی آمار ایران، ۱۳۹۵؛ یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹.

جدول شماره (۳). آلفای کرونباخ متغیرها.

بعد	متغیر	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
اجتماعی	مشارکت	۵	۰،۸۷۶
	آگاهی	۴	۰،۹۱۲
	اعتماد	۵	۰،۸۴۱
کالبدی	کیفیت مسکن	۵	۰،۷۵۵
	دسترسی خدماتی	۳	۰،۷۸۸
اقتصادی	دسترسی ارتباطی و حمل‌ونقل	۵	۰،۷۶۳
	درآمد	۳	۰،۸۹۹
	اشتغال	۵	۰،۷۷۳
	بهداشت	۵	۰،۷۴۹
	امنیت	۴	۰،۸۶۹

منبع. یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹.

شهر زاهدان مرکز استان سیستان و بلوچستان در شرق ایران در نزدیکی مرز ایران با کشورهای افغانستان و پاکستان قرار دارد. این شهر از لحاظ موقعیت جغرافیایی در طول جغرافیایی (۶۰) درجه و (۵۱) دقیقه و (۲۵) ثانیه شرقی و عرض جغرافیایی (۲۹) درجه و (۳۰) دقیقه و (۴۵) ثانیه شمالی قرار دارد. ارتفاع شهر زاهدان از سطح دریا، (۱۳۷۸) متر است. این شهر از مهم‌ترین مراکز اداری، سیاسی، تجاری و نظامی در جنوب شرق ایران به حساب می‌آید و پیشینه‌ای حدوداً صدساله دارد (ابراهیم‌زاده و کاظمی زاد، ۱۳۹۲، ص ۷). در تقسیمات فضایی جدید، شهر زاهدان شامل (۵) منطقه، (۵۵) ناحیه و (۱۱۰) محله است (شهرداری زاهدان، ۱۳۹۶). در شکل شماره (۱)، موقعیت شهر زاهدان نشان داده شده است.

شکل شماره (۱). موقعیت محدوده مورد مطالعه.

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی

سنجش وضعیت کیفیت زندگی در مناطق شهر زاهدان

در این رابطه با توجه به پنج طیفی بودن شاخص‌ها از آزمون T تک نمونه‌ای در سطح آزمون متوسط یا نرمال استفاده شد. آزمون فوق در سطح اطمینان (۹۵) درصد مورد آزمون قرار گرفت. نتایج سطح کیفیت زندگی در مناطق (۱ تا ۵) شهر زاهدان در نمونه مورد مطالعه در جدول‌های (۴ و ۵) بیان شده است. نتایج آزمون در سطح متوسط یا نرمال بیانگر این بود که وضعیت کیفیت ذهنی زندگی و میزان رضایت شهروندان از معرف‌های مختلف متغیرهای اجتماعی، کالبدی، اقتصادی و زیست‌محیطی در مناطق شهر زاهدان در وضعیت نامطلوبی قرار دارد. میزان آماره t برای کیفیت ذهنی زندگی برابر (۲۰/۷۷-) در سطح معناداری ($p < 0.01$) به دست آمد. همچنین میزان آماره t برای ابعاد اجتماعی، کالبدی، اقتصادی و زیست‌محیطی به ترتیب برابر (۱۶/۱۳-)، (۱۲/۳۴-)، (۲۵/۱۳-) و (۱۵/۶۴-) در سطح معناداری ($p < 0.01$) به دست آمد؛ بنابراین می‌توان چنین استنباط کرد که وضعیت کیفیت زندگی در سطح مناطق شهر زاهدان در وضعیت نامطلوبی قرار دارد، در این خصوص وضعیت کیفیت ذهنی زندگی در ابعاد اجتماعی، کالبدی، اقتصادی و زیست‌محیطی در شهر زاهدان در وضعیت نامطلوبی قرار داشته و از متوسط سطح نرمال به مراتب پایین‌تر است.

جدول شماره (۴). آمارهای توصیفی آزمون تی تک نمونه‌ای در خصوص وضعیت کیفیت زندگی و ابعاد آن.

ردیف	بعد	میانگین	انحراف معیار	خطای انحراف معیار
۱	اجتماعی	۲/۶۴	۰/۴۵	۰/۰۲
۲	کالبدی	۲/۶۱	۰/۶۲	۰/۰۳
۳	اقتصادی	۲/۲۴	۰/۶	۰/۰۳
۴	زیست‌محیطی	۲/۴۲	۰/۷۳	۰/۰۴
	کیفیت زندگی	۲/۴۸	۰/۵	۰/۰۲

منبع. یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹.

جدول شماره (۵). بررسی وضعیت کیفیت‌زندگی و ابعاد آن بر اساس آزمون تی

وضعیت	۳= سطح آزمون					بعد	۳.۱
	فاصله اطمینان ۹۵٪		p- سطح معناداری	آماره t	اختلاف میانگین		
	کران بالا	کران پایین					
نامطلوب	-۰/۳۱	-۰/۴۱	۰/۰۰۰	-۱۶/۱۳	-۰/۳۶	اجتماعی	۱
نامطلوب	-۰/۳۲	-۰/۴۴	۰/۰۰۰	-۱۲/۳۴	-۰/۳۸	کالبدی	۲
نامطلوب	-۰/۷	-۰/۸۲	۰/۰۰۰	-۲۵/۱۳	-۰/۷۶	اقتصادی	۳
نامطلوب	-۰/۵	-۰/۶۴	۰/۰۰۰	-۱۵/۶۴	-۰/۵۸	زیست‌محیطی	۴
نامطلوب	-۰/۴۷	-۰/۵۷	۰/۰۰۰	-۲۰/۷۷	-۰/۵۲	کیفیت‌زندگی	

منبع. یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹.

شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت‌زندگی در شهر زاهدان بر اساس معادلات

ساختاری

در این مبحث به نقش متغیرها و ابعاد پژوهش بر کیفیت‌زندگی مناطق شهر یک تا پنج شهر زاهدان با استفاده از مدل معادلات ساختاری در نرم‌افزار «آموس» پرداخته شده است. برای بررسی اثرات ابعاد و متغیرهای پژوهش بر کیفیت‌زندگی نمونه مورد مطالعه در شهر زاهدان از ساختار عاملی (تحلیل عامل مرتبه دوم) به روش حداکثر درست‌نمایی استفاده شد.

برای تعیین اینکه کدام‌یک از شاخص‌های برازندگی برآورد بهتری از مدل فراهم می‌کند، توافق عمومی و کلی میان متخصصان معادلات ساختاری وجود ندارد؛ از این رو پیشنهاد می‌شود ترکیبی از (۵) شاخص گزارش شود. در پژوهش حاضر به منظور ارزیابی نیکویی برازش مدل از شاخص‌های مطلق (برازندگی مدل) «کای اسکوئر»^۱، «درجه آزادی» سطح معناداری، نسبت کای اسکوئر به درجه آزادی و شاخص‌های نسبی «ریشه خطای میانگین مجذورات برآورد»^۲، «شاخص برازش تطبیقی»^۳، «شاخص برازش نسبی»^۴ و «شاخص برازش تطبیقی مقتصد»^۵ استفاده شد. جدول شماره (۶) به بررسی شاخص‌های

1 - χ^2

2 - RMSEA

3 - CFI

4 - RFI

5 - PCFI

موردنظر در مدل پرداخته است. با توجه به تعداد نمونه مورد مطالعه می توان بیان کرد که همه شاخص های برازش مدل در محدوده قابل قبول قرار داشته و دارای برازش خوبی بوده و شاخص RMSEA که مهم ترین شاخص در این زمینه هست برابر (۰,۰۳۵) به دست آمد که در محدوده (۰,۰۳۷ ≤ ۰,۰۰۷ ≤ ۰,۰۵۵) کمترین و بیشترین فاصله اطمینان برای معناداری مدل، قرار داشت که بیانگر این است که مدل مدنظر در سطح مطلوب قرار دارد.

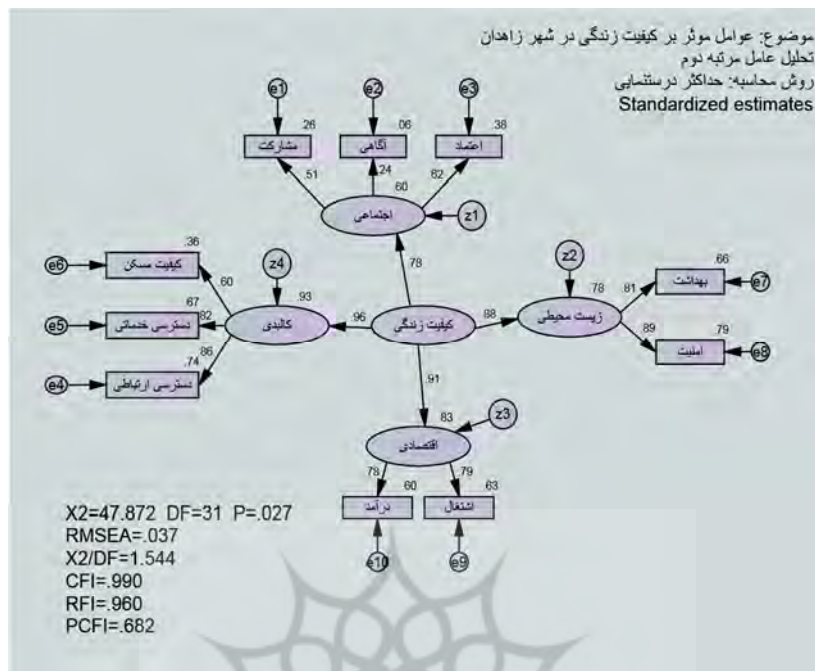
جدول شماره (۶). شاخص های برازش مدل نهایی پژوهش.

نوع شاخص	معیار برازش مدل	محدوده قابل قبول	مقدار به دست آمده
شاخص های مطلق (برازندگی مدل)	کای اسکور	+	۴۷/۸۷۲
	درجه آزادی	+	۳۱
	سطح معناداری	≥ ۰/۰۵	۰/۰۲۷
شاخص های نسبی	نسبت کای اسکور به درجه آزادی	بین ۱ تا ۳	۱/۵۴۴
	ریشه خطای میانگین مجذورات	> ۰/۱	۰/۰۳۷
	شاخص برازش تطبیقی	≤ ۰/۹۰	۰/۹۹۰
	شاخص برازش نسبی	≤ ۰/۶۰	۰/۹۶۰
	شاخص برازش تطبیقی مقتصد	≤ ۰/۶۰	۰/۶۸۲

منبع. یافته های پژوهش، ۱۳۹۹.

آمار استنباطی

شکل شماره (۲) به بررسی و سنجش ابعاد و شاخص های اثرگذار بر کیفیت زندگی در مناطق شهری در شهر زاهدان با استفاده از تحلیل عامل مرتبه دوم پرداخته است. بر اساس نتایج به دست آمده، مشخص شد که تمام ابعاد و متغیرهای پژوهش دارای اثر معنادار بر کیفیت زندگی مناطق پنج گانه شهر زاهدان بوده است. میزان بار عاملی برای بعد کالبدی برابر (۰/۹۶)، بعد اقتصادی برابر (۰/۹۱)، بعد زیست محیطی برابر (۰/۸۸) و بعد اجتماعی برابر (۰/۷۸) به دست آمد که مبین این امر بوده که تأثیر بعد کالبدی و اقتصادی بیشتر از ابعاد زیست محیطی و اجتماعی بوده است.

شکل شماره (۲). مدل نهایی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در شهر زاهدان؛ منبع. یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹.

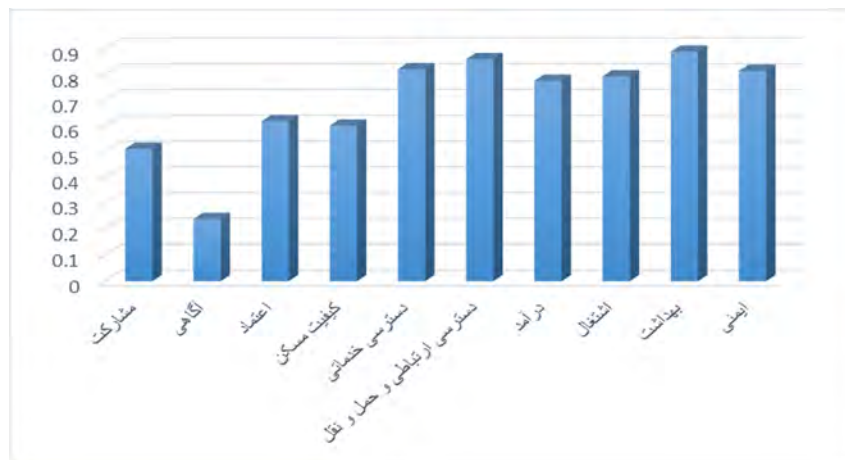
در این مبحث به بررسی و تجزیه و تحلیل میزان اثرات متغیرهای پژوهش در ابعاد اجتماعی، کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی و رتبه بندی آن‌ها از لحاظ تأثیر بر کیفیت زندگی مناطق پنج‌گانه شهر زاهدان پرداخته شده است. جدول شماره (۶) به بررسی بارهای عاملی (وزن رگرسیونی) متغیرهای اثرگذار کیفیت زندگی و رتبه بندی آن‌ها پرداخته است. بیشترین میزان تأثیر به دست آمده متعلق به متغیر بهداشت برابر با (۰/۸۸۹) و سپس متغیر دسترسی ارتباطی و حمل و نقل با بار عاملی (۰/۸۸۹) به دست آمد. در این زمینه کمترین وزن رگرسیونی نیز مربوط به متغیر آگاهی از بعد اجتماعی بود که برابر (۰/۲۳۹) به دست آمد و با توجه به کم بودن وزن آن (کمتر از ۰/۳) می‌توان چنین استنباط کرد که دارای تأثیرگذاری نسبتاً کمی بر کیفیت زندگی در مناطق پنج‌گانه شهر زاهدان است. شهر زاهدان یکی از شهرهای کم‌بهره کشور از نظر امکانات و خدمات رفاهی برای ساکنان تلقی می‌شود. مرزی بودن شهر، اشتراک‌های فرهنگی با دو کشور افغانستان و پاکستان، خط ترانزیت کالا و

موادمخدر باعث شده‌اند که شهر، پتانسیل‌های مؤثر بر کیفیت زندگی شهری را نداشته باشد. بیشتر مهاجران داخلی و خارجی به علت مشکلات مالی، حاشیه شهر را مأمن اختیار کرده‌اند که این ساختارها بیشتر در شمال و شمال شرقی شهر واقع شده‌اند؛ بنابراین، از نظر میزان دسترسی و برخورداری از خدمات لازم، تعادل و عدالت در مناطق مختلف شهر زاهدان وجود ندارد، توزیع برخی خدمات و امکانات در سطح مناطق و محله‌ها ناعادلانه است و توزیع فضایی آن‌ها گرایش به قطبی شدن و تمرکز در برخی محله‌ها (محله‌های واقع در جنوب و جنوب غرب) دارد. توزیع نامتعادل و نابرابر خدمات و منابع در سطح منطقه‌ای و محله‌ای این شهر به دلیل عوامل طبیعی، اقتصادی، مسائل قومی-فرهنگی و نارسایی‌های نظام برنامه‌ریزی بر عملکرد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی این مناطق تأثیر داشته و به چنین نابرابری‌هایی در شهر دامن زده است. به طوری که در دهه‌های اخیر، هجوم اقشار کم‌درآمد از سطح شهر و شهرهای این استان به محله‌های شمال شهر (اسکان غیررسمی) به دلیل ارزان‌ی مسکن، توزیع نامتعادل مراکز خدماتی بین این مناطق واقع در جنوب شهر را همراه داشته و به برخورداری غیریکسان شهروندان از خدمات در سطح شهر منجر شده است (ضرابی و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۵۳).

جدول شماره (۷). میزان وزن رگرسیون استاندارد شده متغیرهای پژوهش بر کیفیت زندگی منطقه مورد مطالعه.

رتبه	وزن رگرسیونی	متغیر	بعد
۹	۰/۵۱۲	مشارکت	اجتماعی
۱۰	۰/۲۳۹	آگاهی	
۷	۰/۶۱۹	اعتماد	
۸	۰/۶۰۲	کیفیت مسکن	کالبدی
۳	۰/۸۲۱	دسترسی خدماتی	
۲	۰/۸۶۰	دسترسی ارتباطی و حمل و نقل	
۶	۰/۷۷۶	درآمد	اقتصادی
۵	۰/۷۹۳	اشتغال	
۱	۰/۸۸۹	بهداشت	زیست محیطی
۴	۰/۸۱۵	ایمنی	

منبع. یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹.

شکل شماره (۳). وزن رگرسیونی استانداردشده متغیرهای پژوهش بر کیفیت‌زندگی منطقه مورد مطالعه.

نتیجه‌گیری

در ابتدای پژوهش به تبیین مسئله، تعیین اهداف و ارائه پیشنهادی از مطالعات مرتبط با موضوع پژوهش اختصاص داده شد. از دیدگاه جغرافیایی سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌سازی‌ها و پیامدهای اجرایی آن‌ها در تحول و دگرگونی مکان‌ها و آفرینش چشم‌اندازها نقش بسزایی دارند. به سخن دیگر، جغرافیا مناسبات و دگرگونی مکان‌ها را بررسی می‌کند. در این زمینه چنین گفته می‌شود که ساختارهای گوناگون اجتماعی و اقتصادی، پیامدهای گوناگون جغرافیایی به بار می‌آورد. این پژوهش با هدف تحلیل ابعاد مؤثر بر کیفیت‌زندگی در مناطق شهری زاهدان با مدل‌سازی معادلات ساختاری صورت گرفته است؛ بنابراین، پس از ارائه وضعیت موجود کیفیت‌زندگی زاهدان با استفاده از روش کتابخانه‌ای و تحلیل نظری منابع، شاخص‌های مدنظر در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی برای دستیابی به کیفیت‌زندگی شهر استخراج شد. در مرحله بعد، میزان ارتباط عوامل با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری در قالب نرم‌افزار آموس و نرم‌افزار «اس‌پی‌اس-اس» تعیین شده است. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده مشخص شد که کیفیت‌زندگی در مناطق پنج‌گانه شهر زاهدان دارای وضعیت نامطلوبی قرار

دارد. همچنین وضعیت کیفیت زندگی در مناطق پنج‌گانه شهر زاهدان تفاوت معنادار داشت، در این زمینه، منطقه (۱) در وضعیت مطلوب‌تری نسبت به مناطق دیگر قرار داشت و منطقه (۴) دارای پایین‌ترین سطح از کیفیت زندگی در مناطق پنج‌گانه مورد مطالعه بود. تمام ابعاد و متغیرهای پژوهش دارای اثر معنادار بر کیفیت زندگی در شهر زاهدان بوده است. میزان بار عاملی برای بعد کالبدی برابر (۰/۹۶)، بعد اقتصادی برابر (۰/۹۱)، بعد زیست‌محیطی برابر (۰/۸۸) و بعد اجتماعی برابر (۰/۷۸) به دست آمد و مبین این امر بوده که بعد کالبدی و اقتصادی در این زمینه بیشترین نقش و تأثیر بر کیفیت زندگی شهر زاهدان را داشته است.

به‌طور کلی پژوهش حاضر در مقایسه با نمونه‌های مشابه آن و تفاوت بارز آن با پیشینه پژوهش، ارزیابی و بررسی تأثیر شاخص‌های کیفیت زندگی و مقایسه شاخص‌های آن در سطح مناطق پنج‌گانه شهر زاهدان این‌گونه می‌توان نتیجه گرفت که با توجه به نتایج حاصله، در وضعیت فعلی شهر زاهدان، عدم به‌کارگیری و بی‌توجهی به شاخص‌های کیفیت زندگی و عدم اجرای آن در این شهر، مشکلات متفاوتی را در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی به وجود خواهد آورد.

پیشنهاد‌های کاربردی

- ✓ شناسایی و ساماندهی فضاهای ناامن، بدون نظارت و بی‌دفاع در سطح مناطق (بخصوص مناطق ۳ و ۴) و تأمین ایمنی گروه‌های مختلف به‌ویژه زنان و کودکان؛
- ✓ برنامه‌ریزی صحیح و جامع برای تمرکززدایی امکانات و خدمات شهری در مناطق (۱ و ۲) و توزیع متوازن و یکسان خدمات در تمام مناطق ۵ گانه (به مناطق حاشیه‌ای و محروم شهر (مناطق ۳ و ۴))؛
- ✓ تقویت امکانات زیرساختی و تأسیسات از جمله آب، برق و گاز و تلفن به-خصوص در مناطق حاشیه‌نشین؛

- ✓ افزایش کمپ‌های تفریحی، مراکز خرید و فضاهای سبز در مناطق شهرداری به نسبت جمعیت موجود در این مناطق به‌خصوص (مناطق ۳ و ۴)؛
- ✓ جهت‌گیری برنامه‌های توسعه به سمت تحول اقتصادی و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید؛ این مورد می‌تواند باعث از بین رفتن مشاغل کاذب و قاچاق کالا که امروزه در این شهر به چشم می‌خورد، شود؛
- ✓ برگزاری کلاس‌های آموزش شهروندی برای افزایش تعامل و همبستگی در مناطق مورد مطالعه؛
- ✓ تأمین روشنایی کافی برای معابر و امکان عمومی در شب.

منابع

- ابراهیم زاده، عیسی؛ کاظمی زاد، شمس اله (۱۳۹۲). «سنجش میزان رضایتمندی و تمایل به مشارکت شهروندان در اجرای پروژه‌های زیربنایی شهرداری (مورد مطالعه: شهرداری زاهدان)». فصلنامه جغرافیا و توسعه، ۱۱ (۳۰)، صص ۱-۲۲.
- اجزاء شکوهی، محمد؛ شیرازی، علی؛ حدادمقدم، زهره (۱۳۹۲). «بررسی عوامل مؤثر بر ارتقاء کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه غیررسمی پنج تن آل عبا (التیمور مشهد)». جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۱۱ (۲)، صص ۵۹-۷۹.
- احدنژاد، محسن؛ نجفی، سعید (۱۳۹۴). «سنجش کیفیت ذهنی زندگی در محلات شهری با استفاده از مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره (مطالعه موردی: محلات کارمندان و اسلام‌آباد شهر زنجان)». فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۶ (۲۳)، صص ۱-۲۰.
- احمدپور، سیدمحمد؛ جعفری نیا، غلامرضا؛ پاسالارزاده، حبیب (۱۳۹۹). «بررسی ارتباط بین پیامدهای زیست‌محیطی صنعت نفت و گاز و کیفیت زندگی شهروندان در حوزه پارس جنوبی». فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۱ (۴۰)، صص ۱۰۷-۱۲۲.
- اسماعیلی، علی؛ اشجعی، حمید (۱۳۹۸). «مدلی بومی جهت سنجش کیفیت زندگی شهری مبتنی بر رویکردهای عینی و ذهنی (مطالعه موردی منطقه یک شهر قم)». نشریه علوم و فنون نقشه‌برداری، ۹ (۳)، صص ۹۷-۱۱۱.
- اصغری زمانی، اکبر؛ مصطفایی، هیرش (۱۳۹۸). «سنجش و پهنه‌بندی کیفیت محیط مناطق شهری در بافت میانی مناطق شهری، با استفاده از مدل AHP و شاخص همپوشانی وزنی، مطالعه موردی بافت میانی شهر تبریز». جغرافیا و برنامه‌ریزی ۲۳ (۶۹)، صص ۱-۱۷.
- امان‌زاده، آمنه؛ رستگارپور، حسن (۱۳۹۴). «بررسی اثربخشی فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات بر کیفیت زندگی شهری شهروندان، شهرهای استان مازندران». مجله آمایش جغرافیایی فضا، ۵ (۱۷).
- ایمان، محمدتقی؛ جهانگیری حیدری، سهیلا (۱۳۹۹). «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی شهری شهروندان منطقه ۱۴ شهر اصفهان». مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۱۰ (۳۶)، صص ۱-۲۸.
- آروین، محمود؛ فرجی، امین؛ آژند، مرتضی (۱۳۹۹). «تأثیر رضایتمندی سکونتی بر ماندگاری جمعیت در طرح‌های مسکن مهرشهر بهبهان». فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۱ (۴۱)، صص ۸۳-۹۸.

- بحرینی، سیدحسین؛ علی قلعه باباخانی، ملیحه؛ سامه، رضا (۱۳۹۳). «تبیین ماهیت رویکرد کیفیت‌زندگی شهری در تئوری‌های طراحی شهری». ۷ (۱۳)، صص ۱۵۱-۱۶۷.
- پارسایی، فتح‌الله؛ بشارتی فر، صادق؛ پیرایش، سیف‌اله (۱۳۹۹). «سنجش و ارزیابی نابرابری‌های کیفیت‌زندگی در نفت شهرها (مطالعه موردی: شهرآبادان)». فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۹ (۳-۱) پیاپی ۳۹، صص ۱۷۳-۱۸۸.
- جنتی، عفت؛ خادم‌الحسینی، احمد (۱۳۹۵). «مطالعه تطبیقی کیفیت‌زندگی در گونه‌های مختلف بافت فرسوده شهری (مطالعه موردی: محلات شهشهان، جلوان و ارزنان)». جغرافیا و مطالعات محیطی، ۵ (۱۹)، صص ۶۳-۷۴.
- چاره‌جو، فرزین؛ احمدی، عاطفه؛ جوان، فرهاد (۱۳۹۹). «تحلیل و ارزیابی رابطه حکمروایی خوب شهری و کیفیت‌زندگی، مورد مطالعه: محلات شهر سمنان». فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۰ (۲-۱) پیاپی ۳۸، صص ۱۷۱-۱۸۴.
- حیدرخانی، هابیل؛ قنبری، نوذر؛ محبیف سیروس (۱۳۹۶). «بررسی نقش ابعاد حمایت اجتماعی بر رضایت از کیفیت‌زندگی شهری، مورد مطالعه: شهروندان شهر کرمانشاه». مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات شهری)، ۷ (۲۳)، صص ۱۰۵-۱۳۲.
- درگاه ملی آمار ایران (۱۳۹۵). «سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهر زاهدان».
- درویشی، فرزاد؛ علی محسنی، رضا؛ مهاجری، اصغر (۱۴۰۰). «تبیین جامعه‌شناختی تأثیر کیفیت‌زندگی بر احساس امنیت اجتماعی (نمونه موردی: کلان‌شهر تهران)». پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، شماره ۳۵.
- زیاری، کرامت‌الله؛ رفیعی مهر، حسین؛ زارعی، جواد (۱۳۹۹). «سنجش کیفیت‌زندگی از دیدگاه عدالت اجتماعی (مطالعه موردی: مناطق ۲ و ۱۶ شهری تهران)». پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۲ (۱)، صص ۱-۱۵.
- شاه‌حسینی، پروانه؛ توکلی، هانیه (۱۳۹۳). «تحلیل شاخص‌های کیفیت‌زندگی شهری مورد: محله وردآورد منطقه ۲۱ شهر تهران». آمایش محیط، ۷ (۲۴)، صص ۱۴۴-۱۲۷.
- سالاری سردری، فرضعلی؛ حیدری مقدم، مصطفی؛ سبحانی، نوبخت؛ عارفی، اعظم (۱۳۹۳). «بررسی مؤلفه‌های کیفیت‌زندگی در فضاها شهری (مطالعه موردی: شهر لامرد)». پژوهش‌های منظر شهر، ۱۱ (۲).
- شریف زادگان، محمدحسین؛ قانونی، حسین (۱۳۹۶). «تحلیل رابطه حکمروایی خوب کشورها و کیفیت‌زندگی شهرها». رفاه اجتماعی، ۱۷ (۶۶)، صص ۱۸۵-۲۲۱.

- ضرابی، اصغر؛ علی زاده، جابر؛ رنجبرنیا، بهزاد؛ کاملی فر، محمدجواد؛ احمدیان، مهدی (۱۳۹۴). «ارزیابی سطح رضایت شهروندان از کیفیت محیط شهری (نمونه موردی: مناطق شهری ده گانه کلان شهر تبریز)». جغرافیا و برنامه ریزی، شماره ۵۱.
- ضرابی، اصغر؛ رخشانی نسب، حمیدرضا؛ سرگلزایی جوان، طیبه (۱۳۹۵). «تحلیل فضایی شاخص های کیفیت زندگی در محله های پیرامونی شهر زاهدان با استفاده از مدل تصمیم گیری چندمعیاره ویکور». برنامه ریزی فضایی (جغرافیا)، ۶ (۴)، صص ۴۵-۶۴.
- علی اکبری صومعه، جواد؛ زارعی متین، حسن؛ میرهادی، محمد؛ یزدانی، حمیدرضا (۱۳۹۹). «ارائه مدلی برای توسعه سرمایه روان شناختی با محوریت سرمایه اجتماعی در سطح شهری در شهر کرج». مدیریت سرمایه اجتماعی، ۷ (۲)، صص ۱۹۵-۲۱۴.
- فرجی ملائی، امین؛ عظیمی، آزاده؛ زیاری، کرامت اله (۱۳۸۹). «تحلیل ابعاد کیفیت زندگی در نواحی شهری ایران». فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی شهری، ۱ (۲)، صص ۱-۱۶.
- فنی، زهره؛ حیدری، سامان؛ آقایی، پرویز (۱۳۹۴). «سنجش کیفیت زندگی شهری با تأکید بر جنسیت، مطالعه موردی: شهر قروه». دو فصلنامه پژوهش های بوم شناسی شهری، ۶ (۱۲)، صص ۶۵-۷۸.
- قدمی، مصطفی؛ معتمد، سمانه (۱۳۹۲). «بررسی کیفیت زندگی در شهرهای کوچک با تأکید بر بعد سلامت فردی و اجتماعی، مطالعه موردی: شهر نور، استان مازندران». ۲۴ (۱)، صص ۳۳-۵۰.
- قنبری، ابوالفضل؛ سلطان زاده، اکبر؛ صدیق، مهدی (۱۳۹۲). «بررسی تطبیقی کیفیت زندگی شهری در روستاهای ادغام شده با هسته های طراحی شده (مورد مطالعه: شهر تبریز)». مطالعات جامعه شناختی شهری، ۳ (۷)، صص ۱۶۷-۱۹۲.
- لطفی، صدیقه (۱۳۸۸). «مفهوم کیفیت زندگی شهری: تعاریف، ابعاد و سنجش آن در برنامه ریزی شهری». فصلنامه نگرش های نو در جغرافیای انسانی، ۱ (۴)، صص ۶۵-۸۰.
- کاظم زاده، علی؛ نیسانی سامانی، نجمه؛ درویشی بلورانی، علی؛ تومانیان، آرا؛ پوراحمد، احمد (۱۳۹۷). «ارزیابی کیفیت زندگی شهری با استفاده از سنجش از دور و GIS». ۲۷ (۱۰۷)، شماره پیاپی ۱۰۷، صص ۱۱۳-۱۳۲.
- کرکه آبادی، زینب (۱۳۹۵). «مقایسه تطبیقی کیفیت زندگی شهری بر اساس شاخص های زیست محیطی (مطالعه موردی: بافت قدیم و بافت جدید شهر سمنان)». ۷ (۱)، شماره پیاپی ۲۵، صص ۳۳-۴۸.

- کلانتری، محسن؛ پوراحمد، احمد؛ ابدالی، یعقوب؛ الله قلی پور، سارا (۱۳۹۷). «تحلیل فضایی کیفیت‌زندگی در کانون‌های جرم‌خیز (مورد مطالعه: بخش مرکزی شهر تهران)». پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، شماره ۲۱، صص ۱-۳۰.
- لطفی، صدیقه؛ فرجی ملایی، امین؛ منوچهری میان‌دوآب، ایوب؛ عظیمی، آزاده (۱۳۹۰). «تحلیل کیفیت‌زندگی شهری با استفاده از روش آنتروپی و تکنیک SAW». مجله آمایش جغرافیایی فضا، ۱ (۱)، صص ۶۹-۸۵.
- مظفر، فرهنگ؛ حسینی، مهدی؛ خدادادی، رضا (۱۳۹۶). «نقش هنرهای شهری در بهبود کیفیت محیط‌زیست شهری». دو فصلنامه علمی پژوهش هنر، ۷ (۱۳)، صص ۷۳-۸۴.
- ملکی، سعید؛ مدانلو جویباری، مسعود (۱۳۹۵). «سنجش و رتبه‌بندی کیفیت‌زندگی در استان مازندران با استفاده از تکنیک‌های AHP و SAW». ۳ (۱) ۴، صص ۱۳۳-۱۴۷.
- مؤذنی، احمد؛ علیزاده اقدم، محمدباقر (۱۳۹۱). «بررسی کیفیت‌زندگی شهری: مدلی برای سنجش و رتبه‌بندی استان‌های ایران با استفاده از تحلیل خوشه‌ای». جامعه‌شناسی ایران، ۱۳ (۳)، صص ۱۴۹-۱۷۴.
- مویدفر، سعیده؛ اسحاقی، سارا (۱۳۹۸). «نوزایی شهری رویکردی نوین جهت احیا و ارتقا کیفیت‌زندگی در بافت تاریخی شهرها (نمونه موردی: محدوده میدان امام علی (ع) شهر اصفهان و بافت پیرامون آن)». نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۰ (۳۷)، صص ۱۴۱-۱۵۴.
- ودایع خیری، رقیه؛ رضائی، میثم (۱۳۹۵). «عوامل تأثیرگذار بر کیفیت‌زندگی شهروندان با نقش میانجی‌گری عدالت اجتماعی (مورد پژوهشی: شهر فردوسی- شهرستان شهریار)». فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۶ (۲۴)، صص ۲۳۱-۲۴۴.
- Beck, A & Stave, K (2011). understanding urban quality of life and sustainability, available at: www.systemdynamics.org/conference/2011/proceed/index/.htm
- Cambell, A., Converse, P. & Rodgers, W. (1976), The Quality of American life, Russell Sage, New York.
- D'Acci, L., 2014, Monetary, Subjective and Quantitative Approaches to Assess Urban Quality of Life and Pleasantness in Cities (Hedonic Price, Willingness-to-Pay, Positional Value, Life Satisfaction, Isobenefit Lines). Soc Indic Res 115, 531–559.
- Lee, Y. J., (2008). Subjective quality of life measurement in Taipei, building and environment. 43(7), 7-1.
- Ma L, Liu S, Fang F, Che X, Chen M, Evaluation of urban-rural difference and integration based on quality of life, Sustainable Cities and Society, doi: <https://doi.org/10.1016/j.scs.2019.101877>

- Nichol, J.E. and Wong, M.S. (2018). Assessing Urban Environmental Quality with Multiple Parameters, Urban remote sensing, 253.
- Sapena, M et al. (2020). Estimating quality of life dimensions from urban spatial pattern metrics, Computers, Environment and Urban Systems, 85, 1-11.
- Zhang, Xing Quan. (2016) The trends, promises and challenges of urbanisation in the world, Habitat International, Vol.54, pp. 241-252.

